

Maallikon kielimietteitä.

Vastaus maisteri A. Kannistolle.

Virittäjän viime numerossa on maisteri Kannisto kirjoituksessa „Kuinka meillä käännetään“ esittänyt varsin ankaran, ja yleisen mielihiteen mukaan kai täysin oikeutetunkin arvostelun allekirjoittaneen kielenkäytöstä suomentajana. Vaikka yleensä on hyvin epäkiitollista puolustaa itseään, olen pakoitettu sen tekemään, sillä tiedän seisovani siksi yksin, etten voi odottaa kielenkäyttöäni miltään taholta katsottavan myötätuntoisemmin silmin, ja ettei siis nähtävästi juuri kukaan muu kuin minä itse, voi astua puolustamaan sitä.

En käy yksityiskohtaisesti käsittelemään herra Kanniston arvostelua. Keskustelu käy valaisevammaksi ja vakuuttavammaksi ja myöskin mieltäkiinnittävämmäksi, jos siirrämme sen yleisemmälle alalle.

¹ Vrt. suhteita *jotta ~ että*, joista edellinen alkuperin kuuluu korolliseen, jälkimäinen korottomaan asemaan.

² Kun tämä kirjoitus jo oli suunniteltuna ja suurimmaksi osaksi nykyisessä asussaan paperilla, löysin GENETZIN Suomen partikkelimuodoista 127 s. Agricolan ja Kemän murteen *maka* ja *mäkä* sanat rinnan asetettuina. Tekijä ei kuitenkaan selitä näiden eri sanojen suhdetta. Sanojen yhteen asettaminen tuntuu kuitenkin ajatuksen arvoiselta. On muuten valitettavaa että mainitusta teoksesta useimmiten vain suurella vaivalla löytää ne tiedot, joita tarvitsisi. — Tässä samassa tahdon huomauttaa sitä mahdollisuutta (FRANS ÄIMÄN tiedonanto), että Kemän murteen *maka* olisi laina lapinkielestä; tässä tarkotettu lapin sana on *maka*.

Aluksi pyytäisin esittää erään yleisen näkökohdan määrittelemään kielentutkijan suhdetta kieleen. Kielentutkija ei minusta ole mikään kielen lainsäätäjä, vaan kielen niin sanoakseni kirjoihin merkittäjä. Eihän elävä kieli, elävään muodostuvain ajatusten väline koskaan voi saavuttaa lopullista muotoansa, ei ainakaan niinkauan kuin ajatuselämä rikastuu, saa uusia vivahtuksia. Kielihän ei ole itsenään ja itsessään mitään; ajatus, joka sen kautta kirkkaana taittamattomana kuultaa, se yksin merkitsee kaikkea. Kielen täytyy olla elävä totteleva ajatuksen väline, valmis alati muodostumaan kunkin ajatusvivahtuksen mukaan. Niinkauan kuin kansan ajatuspiirin sulatettavaksi tulee uusia ajatuksia ja vaikutelmia, ja niinkauan kuin sillä on voimaa hedelmällisesti ne omistaa, niinkauan sen kieli myöskin muodostuu ja kehittyy. Jos taas kansan henkinen vastaanottokyky ja ajatuksen hienoutumisvoima sammuu, tyrehtyy kielenkin muodostuminen, ja silloin on kyllä lopullisten kielilakienkin, mutta samalla myöskin lopullisen henkisen hedelmättömyydenkin aika. —

Kieli on kansan ajatuselämän, kansan hengen kuvastin. Jos myönnetään mahdolliseksi, että esimerkiksi jonkun alkutilassa olevan kansan kieli imee vaikutuksia itseensä, kun se tulee kosketukseen vieraan kulttuurin kanssa, jos esimerkiksi suomalaiset kansat, tullessaan kosketukseen liettualaisten tai germaanien kanssa, siitä saivat väkivaltaisen runsaasti vaikutuksia kieleensä, niin miks'ei myönnetä mahdolliseksi, että nykyisenäkin aikana, jolloin suomalaisen hengenelämän eteen ovat auenneet ja avartuneet niin mullistavan uudet näköalat, jolloin kansan saamat vieraat herätteet ovat olleet niin rikkaat ja koko ajatuselämän laatua muuttavat, kuin ne, joiden alainen Suomen kansa on viime vuosikymmenet ollut, että semmoisena aikana suomenkielen siitä täytyy saada koko sen luonnetta järkyttäviä vaikutuksia ja joutua melkeinpä väkivaltaisten muunnosten alaiseksi. Joka tapauksessa olemme nykyään tulleet siksi välittömään ja läheiseen henkiseen riippuvaisuuteen europalaisesta kulttuurielämästä, että ajanpitkään on oleva sula mahdottomuus estää kielemme sekä yksityisiin sanoihin, että lauserakennukseen, jopa kielimuotoihin asti värjäytymästä tämän alituisen ylimahtisen vaikutuksen voimasta. Jos kielimiehemme katsovat velvollisuudekseen ryhtyä taisteluun tätä kielen luonnollista kehityskulkua vastaan, on heillä oleva edessään varsin epäkiitollinen ja kiusallinen ja lopulta sentään hyödytön poliisitoiminta kielemme kehityksessä. Tällainen kielellinen „poliisitoiminta“ oli ehkä paikallaan silloin vielä, kun suomalaisen kirjakielen käyttö oli sellaisten käsissä, jotka alkuaan olivat saaneet ruotsinkielisen kasvatuksen ja sivistyksen, ja suomenkielen taito oli kuin mikäkin salaistiede, jota ainoastaan harvat valitut osasivat kielioppinsa

varassa. Mutta nykyään kun suomenkielen käyttäjät ovat alkuperäisiä suomalaisia ja heidän ajatustyönsä tapahtuu suomenkielellä ja suomenkielen käyttö heillä siis on elävä taito, kielen omista lähteistä kumpuava, pitäisi tuommainen mestaroimiskanta jo olla vanhentunut. Olemme eri kielialueilta, jotka antavat luonteensa kielellemme, olemme saaneet elämässä eri vaikutteita, jotka myöskin omalla tavallaan värjäävät ja muovaavat kieltämme, — mutta kieli, jota puhumme ja jonka avulla ajattelemme on suomenkieltä, ja suomalaisena, ja suomenkieltä hallitsevana on minulla ja kullakin suomalaisella suvereeni oikeus käyttää tätä kieltä ajatusteni ilmaisijana semmoisena kuin se minulle luonnollisimmin ja välittömimmin saapuu. Mitään yleispätevää, kielilaeilla määriteltävää suomenkieltä ei ole, eikä voi olla niinkauan kuin yksikin uusi aatus tai ajatusvivahtus voi ihmisaivoissa syttyä, ja niinkauan kuin suomenkielellä on elinvoimaa omistaa se. Elävä kieli ei ole mitään lopullista kieltä, se muodostuu jokaisen uuden puhujan suussa uudeksi, ja sitä onnellisempi on kieli mitä vähemmin se on lakien sitoma ja mitä notkeammin ja esteettömämmin se voi omaksua ja sulattaa itseensä kaiken uuden ja vieraan. Jos asetetaan kielelle tiukat ennakolta tekaistut lait, voi semmoinen lakien säätely kytkeä, rammata ajatusta, ehkäistä sen liikkumis- ja elovapautta, voi muuttua suorastaan kulttuurivaaraksi. Käytäntö kyllä kuluttaa jonkinmoisen pinnallisemmän sovinnaisemman yleiskielen kaikkialla, mutta kielen uudistumishetket säilytettäköön väljinä ja vapaina.

Sitäpaitsi, kielen- ja samalla hengen kangistumisen ensimmäisiä merkkejä on, jos sitä aletaan arvostella muodolliselta eikä sisällölliseltä kannalta. Kielen oivallisuuden ratkaisee, ei sen tarkka täsmällinen muutosäntillisuus, vaan sen sattuvuus, sen havainnollinen kuvausvoima, se, että se tuoreesti, välittömästi antaa meille ajatuksen kuvan. Kielenkäyttäjän velvollisuus on käydä tehtävänsä käsiksi joka kohdassa täydellä voimalla. Jos voi antaa eloisamman, oikeamman kuvan tarkoituksesta kielen sovittuja lakeja rikkomalla, silloin ei oikea kuvaaja hetkeäkään epäile, hän rikkoo säännön, ja antaa kuvan. Tai oikeammin: hän ei muistakaan sääntöä, vaan kuvaa suoraan niillä keinoin, jotka hänen käytettävikseen tulevat. Kieleensä tulee kielenkäyttäjää havainnosta, eikä säännöistä. Yleensä on sitä parempi, mitä kauempana hänen tietoisuudestaan ovat säännöt! Säännöt ja tietoisuus säännöistä ainoastaan ylimalkaistavat kaikkea hengen työtä. Joka kohta on otettava semmoisenaan, individuellina, omasta olemuksestaan aavistettavin, ammennettavin säännöin. Hengen kimmoisuus herautuu, jos esitettävän ja esittäjän välille tunkeutuu henkisen synnyttämisen kuumana luovana hetkenä joku ulkonainen vieras näkökohta. Jokainen mielessä heräävä

ajatus aaltoaa tajuntaan elävänä lauseena. Sillä on oma sanajärjestyksensä, oma niinsanoakseni hengityksensä, sitä kuuntelen, jos olen oikea luoja, ja asiain esittäjä, ja sen tuon, kaikki muut näkökohdat tajunnastani sammuttaen, julki. Ei edes johdu, eikä saa johtua mieleeni kysymys, onko tuo synnyttämäni lause senmukainen kuin miksi toiset lauseensa rakentavat, kysymys on yksinomaan siitä, onko se ajatus, joka eli minussa, saanut muodon, jossa se elää ja väräjäää kaikissa vivahtuksissaan. Minähän puhun ja ajattelen suomeksi, muuta mahdollisuutta ei olekkaan, minä olen siis ennakolta varma siitä, että ajatukseni on suomea, elleivät toisten seipitsemät säännöt sitä suomeani hyväksy, niin väljentäkööt sääntöjään, nähtävästi ovat he liika äkisti yleistäneet jonkun kieli-ilmiön yleispäteväksi. Minulla ei ole tuhlattavissa hengen huomiota heidän lausunta- ja ilmaisuvapauttani tyypistäviin sääntöihinsä, minun tehtäväni on tuoda ilmi tuntemukseni ja näkemykseni niin todesti ja suoraan kuin mahdollista sillä kielellä, jota taidan. Jos tekisin niin, tulisivat ajatukseni pingoitetuiksi vieraaseen pukuun, ja sitäpaitsi liukastuisi jokaisen esitettävän asian ydin käsiteltävistäni, minä en voisi ylimalkaistella kielelläni ja vieraan sivuajatuksen häiritsemänä tavata sitä sydämeen. — Hedelmällinen luova kielenkäyttö on mahdollinen ainoastaan, jos jokaisen on sallittu käyttää *omaa kieltään*, kielentutkijat huolehtikoot sitte jäljestäkäsän sen kielen sovittamisesta lakiseipitelmiinsä, miten parhain onnistuvat. Joka tapauksessa perustuu kielen elinvoimaisuus juuri siihen, että kieltä täten käytetään, että kukin sanottava asia ja ajatus määrää oman kielimuotonsa, kuin että kielimuoto lyö ylimalkaistavan leimansa ajatukseen. Jos sidotaan esimerkiksi sanojen järjestys lauseessa varmojen ennakolta määrättyjen sääntöjen alaiseksi, katoaa kirjoitetulta kieleltä elämä, sillä ei enää voi luontevasti ja kirjoittajalle välittömästi, ajatuksen hengestä ja luonteesta tulevalla rytmillä lausua ajatusta julki, ajatuksen pääsanalle, sille, jolla, jos lause elävästi puhuttaiisiin, olisi paino, ei voisi antaa omaa tarvittavaa korostustaan. Jokainen kielenkäyttävä, ken rakastaa kieleemme elävyyttä, elämän mukaista hengittävyyttä niin sanoakseni, on velvoitettu juuri tässä suhteessa vastustamaan kaikkia kieleemme elokkuutta kahlehtivia sääntöjä. — Entä kieleemme sijarikkaus, ja sen rikkauden oikea käyttäminen! Mitä ihmeellisiä, sisällisen tarkkoja ajatusvivahtuksia voikaan ilmaista hennon tarkalla ja herkällä tavalla syventyessä asiain sisällisiin yhteyksiin ja kieleemme eri sijojen erivivahtuksista kuvausvoimaa hyväkseen käyttämällä! Tiedän kyllä, että tässä suhteessa juuri on käsityskantani kieleemme mahdollisuuksista kielentutkijaimme mielipiteistä jyrkimmästi eroava. — Mutta luulen, että syy tähän mielipiteitten eroavaisuuteen on ainoastaan siinä, ettei meillä vielä ole esiintynyt tarpeeksi suuria väkivaltai-

sia kielenuudistajia, jotka, suuren sisällisen elämän täyttämänä, olisivat ajatustensa ja tunteittensa ilmaisuksi olleet pakotetut väljentämään kielellemme ilmaisukeinoja, tai oikeammin, päässeet tilaisuuteen näyttämään mitä kielellämme voi ilmaista, ja siten opettaneet kielentutkijoillemme käytännöllisesti, mitä muotoja kielessämme oikein piilee. Semmoiset kielenluojat ovat kyllä olevat ainaisen tuskan aiheita sääntönappuloita hypisteleville kielentutkijoille, joiden kaavakkeihin ne eivät tahdo mah-
tua, mutta kieli tarvitsee elääkseen semmoisia anarkisteja.

Vielä eräs asia. Meillä näkyy olevan jokin ennakkoluulo muutamia murteita vastaan niiden muka turmeltuneisuuden vuoksi. En tiedä, olenhan näissä asioissa täysi maallikko, mikä silloin on otettu pohjaksi, kun jotakin kieltä tai kielimurretta esitetään huonompana ja turmeltu-
neempana kuin toista. Minusta kielillä ja kielimurteilla on ainoastaan eri luonteensa, mutta mikä luonne on parempi, ja korkeammalle asetettava, se riippuu siitä, mille puolelle kukin yksityinen arvostelija on taipuva panemaan painoa. Meillä esimerkiksi on itäsuomalaisella kielellä soinnukkuutensa, taipuisuutensa, mutta myöskin jonkinmoinen vaalea ylimalkaisuutensa, asian ytimeen kohdistumattomuutensa, se ominaisuus, että se ikäänkuin kiertää asian ympäri, tarttumatta siihen, kun taas länsisuomalaisen kielen ansiopuoleen kuuluu jo itse ääntämistapaankin perustuva suurempi kohdistuvaisuus, täsmällisyys ja kerkeys, somistavien, soinnuttavien välivivahteiden siitä taas puuttuessa. Kun ottaa kaikki asiahaarat huomionsa, ei ole suinkaan ilmeistä, kummalleko kielisuunnalle yleensä on annettava etusija. Ainakaan ei ole syytä, kuten yleensä näkyy olevan taipumus, hylkiä länsisuomalaista kielisävyä, sillä kielellemme varttuessa kulttuurikieleksi on länsisuomalaisella kieliaineksella juuri suuremman asiallisuutensa vuoksi oleva varsin tärkeä tehtävänsä.

En ole tässä vastineessani kajonnut maisteri Kanniston erikoisiin huomautuksiin minua itseäni vastaan kielenkäyttäjänä ja kääntäjänä.¹ Mitä sentään tulee herra Kanniston huomautuksiin niissä suhteissa, jotka koskevat kielessäni ilmenevää länsuomalaisuutta, sekä sanajärjestystä ynnä hänen mielestään outoa sijakäyttöäni, niin olen niistä jo ylempänä esittänyt ajatukseni. Samoin siitä, että kielessäni kajastaa joku vieras vaikutus, jota sentään liika yleisesti käsitetään liika suoraan vierasten kielten vaikutukseksi kieliaistiini, ne vieraskielisyydet ovat useissa ta-

¹ Aioin kyllä sommitella tähän kirjoitukseeni yksityiskohtaisenkin vastauksen herra Kanniston huomautuksiin. Mutta ryhtyessäni laatimaan sitä, havaitsin pian että vastaväitteeni hänen huomautuksiinsa perusteluineen vaatisivat tilaa ainakin saman verran kuin hänen oma pitkä luettelonsa, ja kosk'en voi vaatia Virittäjältä semmoista tilaa, ja koska asia näiden yleisten periaatteiden nojalla jo tulee tarpeeksi valaistuksi, luovuin siitä aikeesta.

pauksissa syöpyneet jo itse länsisuomalaiseen murteeseenkin, ja semmoisina lienee niitä pakko sietää, ainakin on minulla länsisuomalaisena kielenkäyttäjänä oikeus käyttää sitä kieltä, joka on omaani, ja jonka juurilta etäytyen kieleni onttonisi. Yleensä voi herra Kanniston muistutukset useimmat ryhmittää näitä kohtia koskeviksi, enkä niissä olisi suostuvainen ottamaan varteen ehdotettuja oikaisuja.¹ Varsinaiset kielivirheet, joita myöskin esitetään runsaasti herra Kanniston luettelossa — muutama painovirhekin on sentään joutunut kielivirheenä mukaan — tunnustan semmoiseksi ja olen pahoillani niiden olemassa-olosta, vaikk'en sentään tunnusta, että ne käännöksen arvoa ratkaistaessa painavat paljoakaan vaa'assa, eivät kohottaisi sen arvoa, jos puuttuisivat, mutta eivät sitä pahasti heikennäkään, ne kun laajaan teokseen ovat painovirheen luontoisina vahingosta pujahtaneet mukaan, koska huomio muulta tärkeämmältä ja tähdellisemmältä huomattavalta ei järjestelmällisesti ole kohdistunut erikoisesti niiden karttamiseen.

Mitä herra Kanniston yleisarvosteluun käännöksestäni tulee, niin luulisin kohtuuden siinä vaativan melkoisia miedonnuksia. Tiedän hyvin, etten ole varsinainen kääntäjä. Kieleltäni puuttuu muodollinen liukkuus ja sujuvuus: jos saan minä lausua ajatukseni siitä, ovat sen ansiot asiallista laatua. Kevyemmissä kohdissa en saa esitykseen oikeata juoksua, mutta missä lause kohoo sisällökkäämmäksi, niin siinä luulen onnistuvani rakentamaan suomalaisia lauseita, joissa ajatuksen tarkkuus ja havaittavuus kyllä kestää vertailun muidenkin kielenkäyttäjiemme suomeksi rakentamain lauseiden kanssa. Tuon itse esiin tämän itsetietoiselta kajahtavan arvostelun, koska luulen, että kieleni erittäin pinnallisempien, jokaiselle nähtävien heikkouksien vuoksi ei voi odottaa keneltäkään vieraalta tarkastajalta, joka ei sen luonteeseen myötätuntoisemmin syvenny, juuri mitään tunnustusta. — Puheenaolevan Hilligenlein johdolla lausutun arvostelun käännöskielestäni olisi mielestäni pitänyt myöskin ottaa huomioon Gustav Frenssenin tyyllilaatu, joka ei suinkaan ole sujuvinta raskaine, työläästi juoksevine, ja ajatuksissaan useasti sotkeuvine lauseineen.

Mitä tulee ehdotukseen vakinaisen kielenkorjaajan asettamisesta suurempiin kustannusliikkeisiimme, riittänee, jos niihin asetetaan vakinainen, tottunut, kielemme ulkonaisiin lakeihin soliidisti perehtynyt korehtuurilukija, jonka tehtävänä on asianomaisen kirjailijan ohella tarkastaa korehtuuria ja korjata painovirheiden tasalla olevat, epähuomiossa

¹ Useat huomautukset perustuvat myöskin siihen, että minä kussakin kohdassa olen noutanut sanamuotoni havainnosta, yhdistänyt esim. sanat sen mukaan yhteen, kuin niiden suurin havaittavuus kulloinkin on vaatinut, kun taas herra Kanniston tajunnassa näissä kohdin elävät ainoastaan säännöt.

mukaan tulleet, alkeelliset kielioppivirheet. Syvällisempiin, itse kielen luonnetta koskeviin korjauksiin tuskinpa voinee ryhtyä ilman asianomaisen kirjailijan suostumusta, ja sellaista suostumusta lienee vaikeata saada keltään omaa kieltään käyttävältä ja omia tarkoituksperiään tavoittelevalta kirjailijalta.

Lopuksi lyhyt huomautus herra Kannistolle. Tokkohan olitte paikoitettu ihan niin töykeään koulumestarisävyyn, kuin minkä olitte katsonut kohtuulliseksi minua kohtaan kirjoituksessanne? En usko, että on niin tuiki mahdotonta arvostella, ja arvostella ankarastikin, muuttumatta silti heti karkeaksi. Eihän vaan suomalaisuuskaan vapauttane ketään, olkoon hän kuinkakin ankara kielipuristi, gentlemanniudesta, vaikkakin sana kielellemme on vieras?

Volter Kilpi.